

ЗАВДАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

THE TASK OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN THE CURRENT DEVELOPMENT STATE: SOME ISSUES

Россоха С.В.,

*кандидат юридичних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Рогач І. (Rohach Ivan),

*кандидат юридичних наук,
Висока школа імені Я. Ясінського
(м. Сладковічево, Словацька Республіка)*

Стаття присвячена висвітленню особливостей конституційного механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. Автор акцентує увагу на окремих питаннях місця та ролі правоохоронних органів держави в механізмі захисту прав свобод людини та громадянина. Досліджено завдання правоохоронних органів як конституційно-правову категорію.

Ключові слова: права і свободи людини та громадянина, механізм захисту прав людини, правоохоронні органи, завдання правоохоронних органів.

Статья посвящена рассмотрению особенностей конституционного механизма защиты прав и свобод человека и гражданина. Автор акцентирует свое внимание на отдельных вопросах места и роли правоохранительных органов государства в механизме защиты прав свобод человека и гражданина. Исследована задача правоохранительных органов как конституционно-правовая категория.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, механизм защиты прав человека, правоохранительные органы, задача правоохранительных органов.

The article is devoted to highlighting the features of the constitutional mechanism to protect the rights and freedoms of man and human. The author focuses on specific issues place and role of law enforcement agencies in the mechanism of protection of the rights and freedoms of man and human. Studied law enforcement task as constitutional and legal category.

Key words: human rights and freedoms, human rights mechanism protection, law enforcement, task of law enforcement.

На сучасному етапі демократичних перетворень в Україні, європейського вектора розвитку та розпочатої реформи правоохоронної системи особливо важливим постає питання виконання правоохоронної функції. Різноманітність напрямів, завдань і функцій, які здійснюються силами охорони правопорядку, потребує належної правової регламентації, розгляду механізму взаємодії як невід'ємної складової частини процесу управління [1, с. 73]. Так, загальнотеоретичне осмислення завдань і функцій правоохоронної системи, їх детальний та комплексний аналіз і характеристика сприятимуть внесенню реальних якісних змін у практичну діяльність правоохоронних органів.

Теперішні інтереси держави у правоохоронній сфері перетинаються з потребами суспільства, адже однією з основних функцій держави та запорукою стабільності суспільства є охорона та забезпечення правопорядку, а здійснення державою правоохоронної функції є конституційним обов'язком держави та її органів. Інші функції, які здійснюють органи правоохоронної системи, взаємодіють одна з одною, доповнюють одна одну [2, с. 89].

Практична діяльність органів правоохоронної системи нашої держави є багатоманітною. Безсумнівно, кожен правоохоронний орган несе відповідальність лише в

межах своїх нормативних повноважень і бере участь в розвитку предмету своєї діяльності. Водночас усі правоохоронні органи об'єднують спільні завдання, що перед ними постають.

Основним завданням правоохоронних органів є охорона законності та правопорядку, захист прав і свобод людини і громадянина, боротьба зі злочинністю, а також попередження та профілактика правопорушень, які здійснюються тільки на підставі закону та відповідно до закону особами, які перебувають на службі в правоохоронних органах і мають спеціальну професійну підготовку. Крім того, діяльність правоохоронних органів пов'язана з вирішенням та інших допоміжних завдань, до яких, на думку С. Бабаченко, слід віднести:

- 1) прийняття та розгляд повідомлення про вчинення злочину або іншого правопорушення;
- 2) безпосереднє виявлення ознак злочину чи правопорушень;
- 3) мінімізація ризиків заподіяння шкоди;
- 4) виконання обов'язків з дотриманням усіх необхідних, у тому числі процесуальних вимог;
- 5) дотримання законності [3, с. 91].

Головне завдання правоохоронних органів – це відновлення порушеного права (комплекс правових

дій, на які примушують фізичну або юридичну особу, що порушила право, зумовила збитки, заподіяла злочин або інші негативні наслідки). Чинним законодавством передбачено процедуру відшкодування моральної або матеріальної шкоди, визначено виплати по компенсації за неправомірні дії органів правоохорони. Діяльність правоохоронних органів є публічною, багатоплановою та підконтрольною [2, с. 90].

Категорія «завдання» означає цілі, досягнення яких бажане до визначеного моменту часу в межах періоду, на який розраховано управлінське рішення [4, с. 63]. Таким чином, завдання вказують на безпосередню ціль (мету) системи правоохоронних органів, які підлягають кількісній характеристиці.

Так, зокрема, І. Марочкін та В. Афанасьєв розглядають завдання правоохоронної системи як гарантований захист і швидке поновлення порушених прав, свобод та інтересів особи, громадянина та суспільства, матеріально-духовних цінностей, захисту конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави [5, с. 22].

О. Музичук розмежує завдання суб'єктів правоохоронної системи: безпосереднє виконання правоохоронних завдань, таких як проведення оперативно-розшукових заходів, розслідування кримінальних справ, протидія організованих та економічній

злочинності, охорона стратегічно важливих об'єктів, виконання судових вироків, повинні виконувати професіонали з-поміж висококваліфікованих працівників міліції, які мають відповідну освіту. У свою чергу, такі завдання, як патрулювання окремих районів та кварталів у населених пунктах, охорона об'єктів, обслуговування контрольно-пропускних систем, підтримка належного порядку під час масових видовищних заходів, перевезення та охорона цінних вантажів, захист від шантажу, домагань, анонімних погроз; забезпечення особистого захисту політичних діячів, бізнесменів та інших громадян, розшук безвісно зниклих, проведення розслідування пов'язаного із страховою діяльністю та фінансовими підлогами, збирання та подання здобутих доказів у кримінальних та цивільних справах, збирання економічної інформації та проведення економічних аналізів про перспективу розвитку господарських об'єднань, закордонних промислових і фінансових угруповань, про доцільність придбання цінних паперів, можуть виконувати члени спеціальних громадських формувань, звільнивши значну кількість працівників правоохоронних органів для виконання більш важливих правоохоронних функцій, наприклад розкриття тяжких і резонансних злочинів [6].

В. Білоус виділяє п'ять базисних завдань:

1) захист конституційних прав і свобод громадян;

2) збереження (охорона) чинного конституційного ладу;

3) боротьба зі злочинністю;

4) захист правомірних інтересів вітчизняного товаровиробника;

5) цілеспрямований розвиток системи правоохоронної діяльності, зокрема поліпшення їх кількісних і якісних показників [7, с. 40].

В. Дяченко у свою чергу до завдань правоохоронної системи відносить гарантування захисту та швидкого поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів особи, матеріальних і духовних інтересів суспільства, захисту конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави [8, с. 7].

Така багатоманітність думок пов'язана з тим, що в сучасному вітчизняному законодавстві правоохоронні органи згадуються досить часто, проте загальне поняття правоохоронних органів досі відсутнє. Аналіз чинного нормативно-правового масиву дає підстави стверджувати, що в питаннях правової регламентації діяльності правоохоронних органів існує чимало прогалин, неточностей, суперечностей, які порушують ряд теоретичних і практичних проблем. Однією з таких проблем є проблема визначення поняття «правоохоронні органи».

У Конституції України цей термін вживається лише раз, тільки в ч. 3 ст. 17. Прогалиною є й відсутність законодавчого визначення конкретних ознак, за якими той чи інший орган можна віднести до категорії правоохоронні.

Зміст основних завдань правоохоронних органів не розкривається в нормативній чи іншій юридичній літературі (*мова іде, скоріше, про функції правоохоронних органів держави*). З таким підходом не зовсім можна погодитися, бо громадяни демократичної держави вправі мати чітке уявлення про завдання правоохоронних органів, а отже, і сприяти їх виконанню.

Конституційне законодавство нашої держави *a priori* виходить із того, що Україна повинна розвиватися еволюційним шляхом, без революцій і контрреволюцій, на базі згоди всіх основних верств суспільства при повному та безумовному дотриманні прав і свобод людини та громадянина, які названі в ній вищою соціальною цінністю, з покладанням на державу обов'язку щодо їх визнання, дотримання та захисту. Таким чином, визнання та захист прав і свобод людини та громадянина є конституційним обов'язком держави, всіх її органів, установ і організацій. Коли порушення прав і свобод громадян (іншими особами або державними органами, установами та організаціями) пов'язане

з конкретними нормами про відповідальність за злочини чи інші правопорушення, коли виникає необхідність припинення таких дій або відновлення порушених прав, цей обов'язок покладається саме на правоохоронні органи. Правоохоронні органи, що представляють відокремлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу державних органів, мають чітко визначені завдання: відновлення порушеного права, покарання правопорушника, відновлення порушеного права і покарання одночасно. Вибір тієї чи іншої задачі зумовлюється конкретною необхідністю, яка виникає в суспільстві [9, с. 43].

Реалізація правоохоронних завдань має чітку спрямованість на здійснення правової політики в державі. Можливість виокремлення саме правової політики говорить про її особливий вплив на суспільство в певній сфері життя з метою приведення його до бажаних структурних і функціональних характеристик. Такий вплив забезпечує певну спрямованість правозастосування для досягнення кримінально-правової, господарсько-правової, адміністративної, еколого-правової охорони прав особистості в умовах справедливого устрою суспільства [10, с. 145].

При цьому здійснення правової політики належить до особливої сфери діяльності держави, у якій

виділяються правозахисні, упорядковуючі та правозастосовні елементи, встановлюються основи фактичної та правової рівності всіх соціальних груп і прошарків населення, кожного окремого громадянина перед судом і законом. Через це сфера саме правосуддя (*а не правоохоронні органи*) набуває самостійного характеру в усій діяльності держави, ніж зумовлено її закріплення в кожній відповідній конституції в якості окремого, цілісного блоку [11, с. 15].

Крім того, за допомогою правосуддя реалізуються певні функції держави, які відрізняються від мети правоохоронної діяльності, можуть і повинні бути різними. В умовах Радянської держави суд досягав поставлених перед ним завдань шляхом виконання ним правоохоронної державної функції поряд із прокуратурою, МВС, КДБ, а також деякими громадськими організаціями типу адвокатури, товариських судів та ін., які в сукупності утворювали систему органів охорони правопорядку. У межах цієї єдиної функції держави визначалися й специфічні для правосуддя функції – як структурний елемент функції охорони правопорядку. А низка правоохоронних органів наділялися судовими функціями, що знаходило відображення у створенні товариських судів, судів офіцерської честі тощо [12, с. 121].

Злиття функцій правосуддя в загальному обсязі цілісної функції держави, з одного боку, позбавляло їх певної специфічності (відмінної від функцій органів прокуратури, міліції тощо), з іншого – нав'язувало правосуддю не властиві йому функції охорони правопорядку. У правовій державі такий підхід неможливий як в силу незалежності суду, так і в силу правозастосовчого, а не правоохоронного характеру його діяльності. Саме в конкретних функціях виражається предметний зміст правосуддя як форми державної діяльності [13, с. 94].

З вищенаведеного можна зробити висновок про те, що завдання правоохоронних органів у певному сенсі мають більше політичний характер. При цьому підкреслимо, що цей характер має управлінську орієнтацію, що обмежує використання ресурсів правоохоронних органів у політичних цілях. Крім того, послідовність виникнення функцій залежить від черговості завдань, що

постають перед суспільством у його історичному розвитку, а також переслідуваних цілей. Ці завдання та цілі залежать від реальних умов, а саме:

- 1) потреб та інтересів населення;
- 2) морального та культурного рівня суспільства;
- 3) економічних можливостей суспільства;
- 4) професіоналізму державних службовців і структур та ін.

Таким чином, на наш погляд, основні завдання правоохоронної системи держави – це основні цілі організації та діяльності правоохоронних органів держави, що спрямовані на гарантування безпеки та захисту конституційних прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, держави та суспільства загалом, з метою збереження суверенітету, територіальної цілісності держави, а також створення умов для якнайшвидшого відновлення порушених прав і свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ківалов С.В. Адміністративне право України : [навч. посібн.] / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла-Тіунова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – 6-е вид. – О. : Фенікс, 2012. – 399 с.
2. Гриценко В.Г. Завдання правоохоронної системи України / В.Г. Гриценко // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 89–92.
3. Бабаченко С.В. Конституционно-правовой статус правоохранительных органов Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / С.В. Бабаченко – М., 2009. – 182 с.
4. Шестак Л. В. Адміністративне право : [навч. посіб.] / Л. В. Шестак. – Чернігів : ЧДПГЧТП, 2011. – 254 с.

5. Організація судових та правоохоронних органів : [навч. посібник для студ. юрид. спец. вищих навч. закладів освіти] / [І.Є. Марочкін, В.В. Афанасьєв, В.С. Бабкова та ін.] ; за ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової, О.М. Толочка. – Харків : Право, 2000. – 272 с.
6. Музичук О. Суб'єкти та об'єкти правоохоронної системи / О. Музичук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidmchniki.com/1580011945048/pravo/subyekti_obyekti_pravoohoronnoyi_sistemi.
7. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : [навч. посіб.] / [В.С. Ковальський, В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.] ; відп. ред. Я. Кондратьєв. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 320 с.
8. Дяченко В.І. Система правоохоронних органів : [навч. посіб.] / В.І. Дяченко. – К. : КНЕУ, 2003. – 320 с.
9. Мельник М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : [навч. посіб.] / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2002. – 576 с.
10. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
11. Мищенко С.Н. Перспективы и возможности суда в восстановительном правосудии Украины / С.Н. Мищенко // Відновне правосуддя в Україні. – 2005. – № 3. – С. 15-18.
12. Баран В.К. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / В.К. Баран. – Л. : Інститут країнознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 448 с.
13. Бабаченко С.В. Конституційно-правовий статус правоохоронних органів Російської Федерації : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муниципальне право» / С.В. Бабаченко – М., 2009. – 182 с.
14. Kühn Z. Iura novit curia: aplikace starého principu v nových podmínkách / Z. Kühn // Právní rozhledy. – 8/2004. – 411 s.
15. Bobek M. Předložit či nepředložit? Faktory ovlivňující uvážení českého soudce zda (ne)zahájit řízení o předběžné otázce / M. Bobek // Právní rozhledy. – 4/2005. – 324 s.